

43

DOOR
JAN
RITTERSMA

Er zijn door de eeuwen heen altijd mensen geweest, die zich bezig hielden met de uiterlijke verfraaiing van hun medemens. De kapper is altijd een vanzelfsprekendheid geweest. In het boek „Het menselijk bedrijf”, uitgegeven in 1694, staan 100 beroepen afgebeeld. Echter de barbier-kapper zal men vergeefs zoeken. Wel de pruikemaker en de chirurgijn, die dikwijls samen met de barbier in één gilde zaten. Zouden de samenstellers — Johannes en Caspaares Luiken — het barbiersberoep te onbelangrijk hebben gevonden? Wel is het zeker, dat in vroeger dagen het kappersvak één der minst aanzienlijke beroepen was. Iedereen kon kapper worden. Ze konden slechts zeer sober leven. Om toch een redelijk goede boterham te verdienen, had de barbier dikwijls een nevenberoep. Zo kwam men vooral in steden de barbier-chirurgijn tegen, maar ook — en vooral op het platteland — de barbier-kleermaker en de kapper-schoenmaker. Vooral de laatste combinatie vond men veel in Noord-Groningen. Het kappersvak heeft door de jaren heen vele hoogte- en dieptepunten gekend; het is een zogenaamd conjunkturgevoelig bedrijf. Over dit laatste handelt o.m. deze aflevering.

Het oude kappersbedrijf

De kapper rond 1700

„Vrouwen vielen flauw bij knippen vlechten”

Een kijkje in een oud scheersalon.

Tot de moderne tijd, zo omstreeks 1925, waren het in hoofdzaak de herenkappers, die zich hoofdzakelijk bezig hielden met knippen en scheren. Het knippen en knippen van dames kwam nauwelijks voor. Dames zag men in de zaken niet. Maar in de vorige eeuw verschenen er ook kappers, die zich bezig hielden met het verzorgen van de coiffure der dames. Dit betrof praktisch altijd de dames van de zogenaamde gegoede stand. De kapsels waren meestal ingewikkelde bouwwerken, waarvoor veel haar (van anderen) werd gebruikt.

De grote verandering in het kappersbedrijf is ontstaan kort na 1925, doordat er emplooi werd gevonden voor een wijdvertakt dameskappersbedrijf. Na de Eerste Wereldoorlog werden er dames gezien, die kort geknipt haar droegen. Dit voornamelijk verpleegsters, die van het front kwamen en vanwege het gemak en de hygiëne het haar hadden laten knippen. De mensen keken hier vreemd tegenaan. Het was dan ook een onwennig besluit, wanneer je je haar (meestal een vlecht) zomaar liet knippen.

In de jaren 1926 en '27 sneuvelden de vlechten bij duizenden. Dat dít een hele ingreep was, die de vrouwen aansprak, blijkt uit het gegeven, dat vele vrouwen die hun vlecht lieten afsnijden op hetzelfde moment flauw vielen. De korte haardracht had meteen ten gevolge, dat men aan de verzorging van het haar meer aandacht ging schenken. Van haarverzorging was tot op die tijd namelijk nauwelijks sprake. Men maakte het haar zelf op en verder deed men er niets aan. Het was geen zeldzaamheid, wanneer de vrouwen het haar slechts één keer per jaar wisten, namelijk nadat de grote schoonmaak achter de rug was.

De korte haardracht heeft hierin verandering gebracht. De kapper kreeg meer werk. Knippen en wassen waren behandelingen, die het meest voorkwamen. De kapper ging al spoedig naar nieuwere technieken zoeken om het haar te bewerken. Krullen en golven in het haar werden aangebracht doormiddel van een ondulatieijzer, dat op een spiritus- of gasvlam werd verwarmd. De vormen van de kapsels werden telkens weer gewijzigd en het bleef niet alleen bij onduleren door middel van het ijzer. De permanent-wave deed zijn intrede, waardoor de ijzenondulatie in belangrijke mate werd verdrongen door het watergolven. Er verscheen een hele serie elektrische apparaten, waarmee een blijvende krul in het haar kon worden aangebracht. De kapper leerde met allerlei elektrische instrumenten omgaan, terwijl hij ook inzicht moest zien te krijgen in het werken met chemische producten.

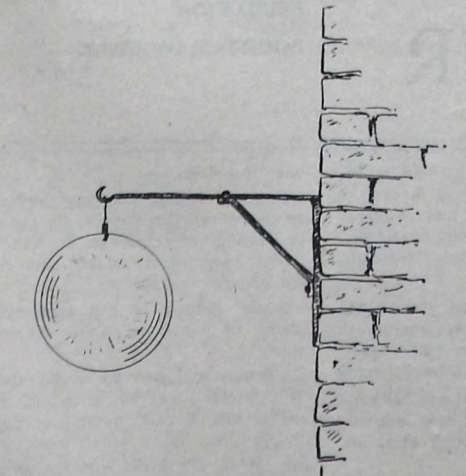
Het dameskappersvak groeide uit tot een werkelijk ambacht. Het arbeidsterrein van de kapper werd steeds omvangrijker. Vooral na de Tweede Wereldoorlog heeft het dameskappersvak een onstuimige groei doorgemaakt, vooral wat betreft het vinden van nieuwe technieken. De ontwikkeling van al die nieuwe technieken bracht tevens een gevaar voor het kappersbedrijf met zich omdat de dames met deze nieuwe vindingen, zelf hun kapsels gingen verzorgen.

De dameskapper is zodoende in een merkwaardige

konkurrentiepositie gekomen. De toekomst zal leren of het dameskappersvak zich als ambachtelijk bedrijf zal handhaven.

Nu weer terug naar de herenkappers en de Middeleeuwse barbiers. De barbier/kapper was in de Middeleeuwen een wat zonderling figuur. Veelal waren het de barbiers, die zich bezig hielden met het trekken van kiezen, aderlaten, terwijl ze dikwijls enige chirurgie uitoefenden. Daarnaast deed hij uiteraard ook iets aan haarknippen en scheren. Zo waren er nog allerlei baardmodellen die ook zijn nodige aandacht vroegen.

In de Middeleeuwen, maar ook in latere tijden, kende men de zogenaamde „scheerdagen”; dagen waarop de kapper uitsluitend zijn cliënteel van baardstoppels ontdeed. Daarbij kreeg hij vaak assistentie van zijn vrouw, of andere leden van het gezin. De scheerklant werd „met de hand” ingezeept. Hij moest zelf het scheerbekken vasthouden. Zo'n scheerbekken was vroeger een kom van aardewerk in de vorm van een diep bord met een uitstapeling in de rand voor de kin. Later — in de vorige eeuw — werden geëmailleerde bekken van ovale vorm gebruikt. In deze scheerbekken deed de kapper het water voor het inwelen der baard, dat hij zodoende letterlijk dicht bij de hand had. Veel mannen en jonge heren die zich nog met het mes en zeep scheren, weten meestal niet, dat voor het scheren het water belangrijker is dan zeep. Water maakt de baard week, niet of nauwelijks de zeep. Zeep wordt aangebracht voornamelijk om de te scheren baard vochtig te houden. De hierboven genoemde scheermethode is lange jaren gelijk gebleven.

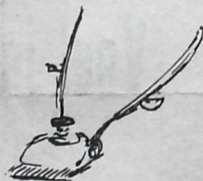

Uithangteken

In de meeste plaatsen vond men verschillende herenkappers. Men herkende vroeger een winkel of een bedrijf aan het uithangteken. Voor de kapperszaak was dit een rond geelkoperen bord, met een diameter van plm. 20 à 25 cm. Zo'n koperen schild viel op door het draaien en blánken in resp. de wind en de zon. De volks- en middenstandszaken waren verreweg in de meerderheid. Soms zag men nette eerste-klass zaken en bij uitzondering een luxe aandoend bedrijf. Al dít soort zaken had een eigen klantenkring. Men zou kunnen zeggen dat de kappersbedrijven een getrouwe afspiegeling waren van de samenstelling van de Nederlandse bevolking. Maar in de regel hadden de herenkappers vrij

kleine zaken, die voorzagen in de behoefte van het mannelijk deel der bevolking uit de naaste omgeving. De kappers genoten weinig aanzien en hoge investeringen kwamen niet voor. Ook voor de herenkapper brak er na de Eerste Wereldoorlog betere tijden aan. Toen begon — ook voor de herenkapper — de moderne tijd.

Over deze tijd spraken we met verschillende kappers op 't Hogeland; in 't bijzonder met kapper Willems te Roodeschool en kapper Kluijn te Warffum. Vooral kapper Willems kan zich nog veel herinneren uit de tijd van de twintiger jaren. De tijd waarin de tondeuze en de scheerkwasten hun intrede deden en o.a. de scheerbekken werden afgeschaft.

tondeuze

't Was hard werken in de „scheerkoamers”, maar ook buitenshuis moest de kapper of zijn bediende de klanten behandelen. Er waren klanten bij, die de kapper elke dag aan huis moest scheren. Dat dít klanten uit de „betere kringen” waren, spreekt vanzelf. Trouwens, in die dagen werden veel heren door de kapper geschooren. Scheren was voor de barbier de belangrijkste bron van inkomsten. Zaterdag was in deze streken de zogenaamde „scheerdag”. Dan werd er uitsluitend geschooren. Om 7 uur 's morgens ging de zaak open en tot laat in de avond stond de kapper te scheren. Tussen de middag had hij amper tijd om te eten. „Krougholler was altijd mien leste”, vertelde Willems. 110 tot 150 scheerklanten werden op zo'n scheerdag geholpen. Moeder de vrouw moest steeds voor warm water (in de zakketel) en de schone halsdoeken zorgen. Elke klant kreeg uiteraard een schone doek onder de kin. Aan het begin van de daarop volgende week waren de waslijnen dan ook tjakvol.

Ook op woensdag was er speciale gelegenheid voor het scheren. De kapper knipte wel, maar de scheerklanten gingen voor. Een dubbeltje vroeg de kapper voor het scheren in het begin der twintiger jaren. „Nek oetscheem!” kostte een stulver extra. Knippen kostte in 1924 een kwartje. In de vooroorlogse crisisjaren liep dít vanwege de enorme konkurrentie terug naar 15 cent. In de jaren 1933 tot 1940 waren er heel wat ondernemers in het kappersbedrijf, die niet tot een royaler netto-inkomen konden komen dan f 500,— per jaar. De werknemers in het kappersbedrijf stonden er al niet beter voor. Eerste krachten verdienden in die tijd niet meer dan ruim f 10,— per week. In 1948 nam de kapper f 0,50 voor het knippen. In de jaren vijftig liep dít op tot een gulden en vandaag is het zo dat je voor een knipbeurt f 4,— tot f 7,— moet betalen.

Als de kapper handig met mes en kwast kon omspringen, deed hij 5 scheerklanten in een uur; tenminste als hij het alleen moest doen. Wanneer zijn vrouw bijvoorbeeld meehielp en de klanten inzepte, konden ze samen natuurlijk veel meer doen.

In zo'n ouderwetse scheerkoamer was het een gezellige boel. Men had toen nog niet zo'n haast wachten was geen probleem; wiens beurt het was, was niet belangrijk. Ook als men geknipt of geschoren was bleef men gezellig meepraten en luisteren over alles en nog wat. Ernst en humor wisselden elkaar af. Kranten werden toen nog niet zo algemeen gelezen dan heden tenslotte en het dorpsnieuws werd in de café's en de scheerkamers uitgewisseld. Meestal had de kapper een mededelingenbord in de salon hangen. Een bord waarop met krijt kon worden geschreven en waar allerhande koopwaar gevraagd en aangeboden stond.

Omdat de „scheerboas” meestal ook tabak, sigaren en sigaretten verkocht, werd door menigen de voorraad weer aangevuld en één stak nog eens een nieuwe, verse pruim achter de kiezen en de ander stak de brand in

'n geurige vooroorlogse Olivier-sigaar. Olivier sigaren zijn er trouwens niet meer. In de loop der jaren zijn verschillende — eens bekende — merken verdwenen, bijvoorbeeld Uiltje, Champ Clark, Duc George, Graaf Egbert, Paladijn, Aida, Pimpernel en Ernst Casimir. Onderwijl werkte de kapper maar door, want hij had het druk. Dat kwam mede, omdat men vroeger veel vaker naar de kapper ging. Eens per drie weken was toen heel normaal. Vandaag is dít soms meer dan het twee of drievoud hiervan. Vooral na 1927 ging het opwaarts in het kappersbedrijf. Niettemin bleef het een bedrijf dat zeer conjunkturgevoelig was. Bovendien was het gevoelig voor seizoensinvloeden. De neengaande conjunkturbeweging van de dertiger jaren deed zijn invloed op het kappersbedrijf danig gelden. De enorme crisis in die tijd leverde het kappersbedrijf grote moeilijkheden op. Het grote aantal werklozen had namelijk onder meer ten gevolge dat velen hun geluk in het kappersbedrijf gingen beproeven.

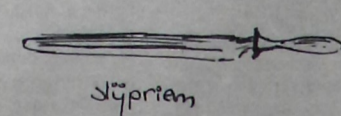
Ook in Noord-Groningen kampten de kappers met dít verschijnsel. Zelfs boerenknechts knipten en schoren in de avonden om nog maar wat bij te verdienen.

Voor de kappers, de aloude barbiers en scheerboas'n bleef er maar één ding over: hard doorwerken. De konkurrentie was zwaar, dus moest hij wel. Soms werkte op drukke dagen het hele gezin mee. De dagen waren lang. Vrije tijd kende men nauwelijks en winkelsluiting kende men niet. Dit laatste is pas in de zestiger jaren voor de kapper van kracht geworden. En eens per week moesten alle scheermessen geslepen worden. Goed gereedschap is het halve werk. Voor de scheerbaas geldt de variant: goed geslepen gereedschap is meer dan het halve werk.

Met de tijd veranderde de mode; ook de haarmode. Dít geldt niet alleen voor de dames, maar zeker ook voor de heren. Dít kwam vroeger al vooral tot uiting in de lengte van de kuif, speciaal rondom het hoofd (in de nek en rond de oren). De tondeuzes werden zelfs op 0,1 mm afgesteld. Men verlangde toen: zo kaal mogelijk rond de oren. Later zag men meer het zogenaamde gedeekte model. Na de Tweede Wereldoorlog veranderde niet alleen de haarmode, maar in vele opzichten veranderde het leven voor de kapper. Het veiligheidsmesje kwam in gebruik. Dít was in zekere zin het begin der afgang van het eens zo bloeiende kappersbedrijf. De scheerklanten bleven steeds meer weg. Ze konden zichzelf bedienen. Met zo'n veiligheidsmesje leerde men al spoedig om te gaan.

De vakjes in de scheerkamer, waar de vaste klanten hun eigen vorkensharens kwast (afkomstig uit Rusland) en scheerpot met zeep in bewaarden, raakten leeg. En toen in de jaren vijftig ook de elektrische scheerapparaten op de markt kwamen, werd het helemaal stil in de scheersalon. Slechts een enkele trouwe klant liet zich nog door de vakman scheren.

Inmiddels stond de haarmode steeds langer haar toe. De knipklanten kwamen niet meer om de drie, maar om de acht week of nog langer. Ook de zogenaamde knipkaarten (10 nummers en 11 keer knippen) werden niet meer verkocht. Verschillende kappers verloren langzaam maar zeker hun klandizie en gingen over tot het sluiten der zaak. Nieuwe kappers vestigden zich uitsluitend nog in de grotere plaatsen, maar zeker niet in de plattelandsdorpen in Noord-Groningen. Vandaag de dag is het zelfs zo dat in vele Noordgroninger dorpen waar vroeger 5 of meer kappers woonden en werkten, geen kapper meer te vinden is.

Slijpriet

De gezellige sfeervolle scheerkoamers, waar altijd zo'n aparte geur van zeep, rook

en odeur hing bestaan niet meer. De ouderwetse kapstoelen met hun draibare zittingen, de hoge stijve kinderstoelen, de slijpriet, de kwasten, messen en tondeuzes die nog over zijn, liggen te wachten op de verzamelaar of op het museum. Toch zal de kapper blijven want ons haar groeit door en willen we ons met een net en fatsoenlijk kapsel vertonen, zullen we ons toch blijvend moeten onderwerpen aan zijn vakmanschap.